

Irena Fileki, dipl. etnolog, viši kustos,
Etnografski muzej u Beogradu
Srbija i Crna Gora

PEŠKIR - SIMBOL U TRADICIONALNOM ŽIVOTU KAO UZOR ZA SUVENIR

Abstrakt:

U ovom radu predstavljene su vrednosti i funkcije koje je peškiri imao u tradiciji Srbije, a koje su obuhvaćene Izložbom *Zdravo svanuli - Peškiri u tradicionalnom životu Srbije*. Karakteristike i simbolički značaj koji mu je pridavan čine ga predmetom koji bi bio pažnje vredan suvenir.

Ključne reči:

peškiri, simbol, suvenir, tradicija, izložba.

Peškiri, kao vrlo važan predmet u našoj tradiciji, opstao je do danas kada su običaji u pitanju. Funkcije koje je peškiri imao u tradicionalnom životu u Srbiji, pokušala sam da prikažem Izložbom *Zdravo svanuli, Peškiri u tradicionalnom životu Srbije*, koja je otvorena 2002. godine, 12. jula, u Etnografskom muzeju u Beogradu, a zatim je postavljena u Sremskoj Mitrovici, Sirogojnu, Nesebru u Bugarskoj i u Australiji u Sidneju i Melburnu. Izložbom i tekstom u katalogu peškiri je prikazan kroz četiri tematske celine: peškiri u svakodnevnoj upotrebi, peškiri kao suvenir, peškiri kao dar i peškiri kao oznaka pojedinca ili obreda. Poreklo ovih funkcija treba tražiti u dalekoj prošlosti. Srednjovekovni pisani i likovni dokumenti svedoče da je peškiri korišćen za brisanje, kao vrednost kad je u pitanju materijal i izrada pa se peškiri nasleđivao, davao u zalog, pljačkao. Takođe, od srednjeg veka postoji potvrda da se peškiri koristio kao dar i znak, odnosno obeležje u odeći ali i u običajima.

Da bi se shvatilo bogatstvo asocijacija koje peškiri može da izazove, ukratko ću pomenuti funkcije peškira. Pored osnovnog značenja i najvažnije funkcije peškira, a to je brisanje tela, peškiri su služili u poslovima oko pripremanja hrane, prekrivanja sudova, pokrivanja korpe sa hranom prilikom nošenja na njivu, u polje ili u svečanijim prilikama.

Kada je ukrasna funkcija u pitanju, peškiri su bili dekor u gostinskoj sobi i ukrašavali su ogledalo, ikonu, porodične fotografije. Ukrasni peškiri za umivaonik s natpisima, takođe su ulepšavali prostor, ali i služili za brisanje i to prvenstveno gostiju. Natpis sa jednog od takvih peškira *Zdravo svanuli*, iskorišćen je za naziv Izložbe.

Funkcija peškira, vrlo važna, koja je delom zadržana do danas, vezana je za običaje u životu čoveka-običaje oko rođenja, svadbene, pogrebne. Peškir u običajima je bio prvenstveno dar. Svadbeni običaji, koji su se sastojali iz nekoliko etapa, pružali su najviše prilika za razmenu darova među kojima su peškiri bili vrlo čest poklon. Svadba je predstavljala uspostavljanje veza u društvenoj zajednici, a dar je imao ulogu da tu vezu učvrsti. U tom smislu, veličina peškira, kvalitet materijala i izrade zavisili su od toga kome je peškir namenjen.

Deverski peškir se po veličini, načinu izrade i ukrašavanja izdvajao u odnosu na ostale, uglavnom, u svim krajevima Srbije. Osim devera, kum i stari svat su takođe dobijali peškire koji su se po veličini i načinu ukrasa razlikovali i bili bogatiji u odnosu na peškire ostalih svatova. Oni i jesu bili najvažniji svatovi sa kojima su čvrste, prijateljske veze bile važne.

U pogrebnim običajima peškiri su poklanjani učesnicima, najčešće u znak zahvalnosti za obavljeni posao. Osim toga, peškir je poklanjan, simbolično, za dušu pokojnika.

Vrlo važne veze sa onostranim uspostavljane su i darivanjem peškira crkvi u spomen na preminulu osobu. Ovakvi peškiri-prilozi crkvi, u narodu se zovu spomeni ili uspomene jer se uz pomoć tekstova na njima zadržava sećanje na osobu kojoj je namenjen. Osim ove vrste, darivani su i peškiri koji su prilagani crkvi za zdravlje. Darivanje peškira crkvi u spomen, ali i za zdravlje i život, govore o simboličnoj snazi koja mu se pridavala.

U svakom slučaju, darovanjem peškira uspostavljala se društvena veza i kontakt među pojedincima, ali i porodicama, a takođe se izražavala zahvalnost za određenu uslugu i obavljeni posao. Kako se peškir doživljavao i šta je značio pokazuje i običaj da se peškirom uspostavlja veza s onim svetom.

Osim što se poklanjaju, peškiri u običajima obeležavaju najčešće pojedinca, odnosno njegovu ulogu u određenom običaju. Peškir, takođe, može da označi i sam obred, odnosno neki od njegovih elemenata. Peškir koji se u većini krajeva Srbije ističe svojim izgledom, načinom vezivanja a i uručjenja, deverski je peškir (peškir koji mlada vezuje deveru kada je vodi na venčanje). Na venčanju u crkvi, peškirom koji donosi kum, vezivale su se ruke mladenaca, "simbolično označavajući budući zajednički život". U pogrebnim običajima, peškirom se takođe označavaju učesnici, odnosno simbolično sam obred. Na krst, odnosno crkvene barjake koji se nose na čelu pogrebne povorke, stavljao se peškir u mnogim krajevima.

Osim uloge u običajima, peškir je označavao i društveni status pojedinca. Peškir su žene i devojke u južnoj Srbiji nosile kao deo nošnje, okačen o vrpcu suknje. Devojke su ga nosile na desnoj, a žene na levoj strani.

Vidimo da je peškir, osim svakodnevnog upotrebe i ukrašavanja prostora, imao društvenu ulogu i kao dar, ali i kao oznaka statusa u društvu, odnosno uloge pojedinca u običaju. Simbolična snaga peškira ogleda se kad je u pitanju veza s onim svetom, bilo kada su pokojni u pitanju ili kada želimo uspostaviti vezu s višim silama da nam omoguće sreću i zdravlje. Simbol braka i zajedničkog života mladenaca predstavlja peškir privezan preko njihovih ruku prilikom venčanja u crkvi.

Mnogostruka upotreba peškira, simbolične karakteristike koje su mu pripisivane, kao i činjenica da je peškir najčešće služio kao dar, govore o značaju i ulozi peškira i

vekovnom procesu prenošenja davno nastalih i usvojenih vrednosti koje ovaj predmet ima u tradiciji Srbije i koje su delimično zadržane do danas. Značenja vremenom utkvana u peškiri, kao pojam i asocijacije koje ona izazivaju u našim ljudima, trebalo bi da budu važni kada se razmišlja o predmetu koji bi bio pažnje vredan suvenir koji bi predstavio deo tradicije i strancima-turistima, ali i domaćoj publici. S tekstom kojim se upoznaje, ali i podseća na najvažnije funkcije i vrednosti peškira u životu, suvenir dobija pravu vrednost i mogućnost komunikacije sa publikom. Naravno, izgled peškira-suvenira je važan, i kao što je ukrašavanju peškira koji su korišćeni u običajima, ali i u društvenom životu, obraćana velika pažnja, tako i suvenir treba da ima pažljivo odabran ukras ako je u pitanju stilizacija, ili treba da bude dobro izvedena kopija.

To je slučaj s našim peškirom-suvenirom (sl.1 i 2), koji je pratio izložbu i imao tri varijante, kako je izložba gostovala i kako se prodavao u našem muzeju, sve vreme od 2002. godine do danas. Pri tom, najveću popularnost i prodaju peškiri-suvenir je doživeo u Australiji. Izložba, katalog i mali peškiri dobili su simboličnu snagu pa je vrlo skroman broj peškira predstavio Srbiju u celini, njenu prošlost i sadašnjost, a kod mnogih probudio duboke emocije. Svi peškiri i katalogi na srpskom jeziku (postojao je katalog i na engleskom), prodati su, a naši ljudi su se zahvaljivali što su imali priliku da vide Izložbu.

Ovo sve treba imati u vidu kada se razmišlja o suveniru i izboru predmeta koji mogu da predstavljaju i uslovno ožive deo tradicije. Turistima, ali i ne samo njima, dobro izabran suvenir uz jasno objašnjenje može da približi prošlost i često njene, davno zaboravljene vrednosti.

Summary

Towel - symbol in the traditional life as a valuable example for souvenir

Towel, as a very important object in our tradition, remained to these days as an integral part of our customs. The exhibition, "Zdravo svanuli" (Wake up in Good Health) is an attempt to demonstrate the functions that this object had in traditional life in Serbia. The exhibition was opened in July 12th 2002 in the Ethnographic Museum in Belgrade and was then shown in Serbia, Bulgaria and Australia.

The multifunctional use of the towel, the symbolic characteristics attributed to this object as well as the fact that the towel was often used as a gift are clear indication of its importance and role it played over centuries in the process of passing on the old and accepted values in the tradition of Serbia which are partially preserved to these days. The timely built important meanings in the towel and the associations that this object brings about in our people are important aspects to be reckoning with when considering it as a valuable souvenir representing our tradition that could be offered to the foreigners- tourists and equally to the domestic public.

Keywords:

towel, symbol, souvenir, tradition, exhibition.